

Títol: Espai i ordenació del territori a Mallorca.

Autor: Onofre Rullan Salamanca

Fecha: 01/01/1987

Número: 0562

ESPAI I ORDENACIÓ DEL TERRITORI A MALLORCA.

Departament de Ciències de la Terra.

Secció de Geografia.

Universitat de les Illes Balears.

Curs 1986-87.

Tesi Doctoral

Gnófre RULLAN i SALAMANCA.

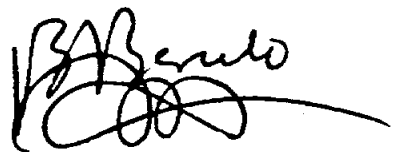
Dirigida:

Dr. Bartomeu BARCELO i PONS.

Catedràtic de Geografia Humana.

V i P

El Director

FACULTAT DE FILOSOFIA I LLETRES

Palma (Mallorca)

La present tesi doctoral compren els següents toms:

TOM I.- TEXT.

TOM II.- TAULES.

TOM III.- TAULES, CARTOGRAFIA I BILIOGRAFIA.

íNDEX GENERAL.

TOM I. - TEXT.

1.- INTRODUCCIÓ.....	15
1.1.- Justificació: Gènesi, motivació i objectius.....	18
1.1.1.- L'experiència personal.....	20
1.1.2.- Els geògrafs i l'urbanisme.....	24
1.1.2.1.- Qüestions prèvies.....	30
1.1.2.2.- La situació a Mallorca.....	40
1.1.3.- El problema territorial mallorquí.....	50
1.1.4.- La legislació urbanística.....	74
1.1.4.1.- L'aplicació de la legislació urbanística a Mallorca.....	88
1.1.4.2.- Les illes menors.....	124
1.1.5.- Hipòtesis i objectius.....	135
1.2.- Els límits i llur justificació.....	139

1.2.1.- Límits espacials.....	139
1.2.2.- Límits cronològics.....	143
1.3.- Bibliografia bàsica.....	145
1.3.1.- Tècniques quantitatives.....	148
1.3.2.- Problemàtica territorial.....	151
1.3.3.- Obres referides a Mallorca sobre el tema.....	154
1.4.- Les fonts.....	160
1.4.1.- Fonts publicades.....	162
1.4.2.- Fonts inèdites.....	167
1.5.- Estat de la qüestió.....	170
1.6.- El mètode.....	174
1.6.1.- Les variables territorials prèvies.....	180
1.6.2.- Les variables de planejament municipal.....	184
1.6.2.1.- El procés de selecció de les VPM.....	207
1.6.3.- Les relacions.....	212
1.6.4.- El tractament informàtic.....	224

2.- L'ORGANITZACIÓ TERRITORIAL MALLORQUINA.....	229
2.1.- Les variables una a una.....	236
2.1.1.- Les variables territorials prèvies.....	238
2.1.2.- Les variables de planejament municipal.....	256
2.1.3.- La fitxa de planejament de Mallorca.....	283
2.1.4.- Altres aspectes de la fitxa de planejament municipal.....	296
2.1.4.1.- Els nuclis de sòl urbà.....	298
2.1.4.2.- El tractamet de la costa.....	311
2.1.4.3.- El sòl no urbanitzable.....	320
2.1.4.4.- Límits teòrics imposats per l'aigua.....	327
2.2.- Relacions entre les variables territorials prèvies.....	333
2.3.- Relacions entre les variables de planejament municipal.....	371
2.4.- Relacions entre totes les variables.....	404
2.5.- Proposta d'ordenació.....	447

3.- CONCLUSIONS.....	467
3.1.- Dades assolides.....	469
3.2.- Conclusions negatives.....	477
3.3.- Problemes pendents.....	480
index del tom I.....	484

TOM II.- TAULES.

4.- TAULES.....	492
4.1.- Les variables.....	493
4.1.1.- Variables territorials prèvies.....	495
4.1.1.1.- Altitud mitjana dels municipis.....	496
4.1.1.2.- Pendent mitjana dels municipis.....	497
4.1.1.3.- Quilòmetres de costa dels municipis.....	498
4.1.1.4.- Hectàrees de platja dels municipis.....	499
4.1.1.5.- Població de dret al 1981.....	500
4.1.1.6.- Increment/decrement de població en tempora- da alta.....	501
4.1.1.7.- Increment de població entre 1970-1981.....	502

4.1.1.8.- Treballadors industrials sense construcció...	503
4.1.1.9.- Hectàrees llaurades.....	504
4.1.1.10.- Distàcia a Palma en km.....	505
4.1.1.11.- Número d'habitatges per municipi.....	506
4.1.1.12.- Habitages secundaris per municipis.....	507
4.1.1.13.- Places turístiques per municipis.....	508
4.1.1.14.- Llicències d'obres al 1981.....	509
4.1.2.- Les fitxes de planejament municipal.....	510
Alaró.....	512
Alcúdia.....	519
Algaida.....	526
Andratx.....	533
Artà.....	532
Banyalbufar.....	548
Binissalem.....	556
Búger.....	562
Bunyola.....	569
Calvià.....	576
Campanet.....	583
Campos.....	591
Capdepera.....	597
Consell.....	605
Costitx.....	613
Deià.....	620
Escorca.....	627

Esporles.....	634
Estellencs.....	641
Felanitx.....	648
Fornalutx.....	654
Inca.....	661
Llorito.....	668
Lloseta.....	674
Llubí.....	681
Llucmajor.....	688
Manacor.....	696
Mancor.....	702
Maria.....	709
Marratxí.....	716
Montuïri.....	723
Muro.....	730
Palma.....	738
Petra.....	749
Pobla, la.....	756
Pollença.....	763
Porreres.....	770
Puigpunyent.....	777
Salines, les.....	784
Santa Eugènia.....	791
Santa Margarida.....	798
Santa Maria.....	805

Santanyí.....	812
Sant Joan.....	819
Sant Llorenç.....	826
Selva.....	833
Sencelles.....	840
Síneu.....	847
Sóller.....	854
Son Cervera.....	861
Valldemossa.....	868
Vilafranca.....	875
4.1.3.- Les variables de planejament municipal.....	883
 índex del tom II.....	 895

TOM III.- TAULES, CARTOGRAFIA I BIBLIOGRAFIA.

4.2.- Els resultats de l'anàlisi factorial.....	901
4.2.1.- L'AF de les variables territorials prèvies.....	903
4.2.2.- L'AF de les variables de planejament municipal.	925
4.2.3.- L'AF de totes les variables.....	947

4.3.- Professionals i professions del planejament	
mallorquí.....	971
4.3.1.- Els professionals.....	973
4.3.2.- Les professions.....	982
4.3.3.- Els municipis.....	991
4.4.- Els nuclis de sòl urbà.....	1000
4.4.0.- Els NSU ordenats alfabèticament.....	1002
4.4.1.- Els NSU segons l'extensió.....	1011
4.4.2.- Els NSU segons el sostre.....	1020
4.4.3.- Els NSU segons l'aprofitament.....	1029
4.4.4.- El model Rank-size aplicat a les extensions....	1038
4.4.5.- El model Rank-size aplicat als sostres.....	1042
4.5.- La classificació del sòl litoral.....	1046
4.6.- Nuclis històrics i nuclis turístico-residencials.	1053
4.6.1.- Percentatges d'hectàrees segons els tipus de	
nuclis de sòl urbà.....	1055
4.6.2.- Percentatges de sostre segons el tipus de nu-	
clis de sòl urbà.....	1057
4.7.- Superfície mínima de les parcel·les al SNU.....	1059

5.- MAPES.....	1062
5.1.- Número identificador dels municipis.....	1064
5.2.- Tipus de planejaments estudiats.....	1067
5.3.- Documents de planejament estudiats.....	1070
5.4.- Data d'aprovació o presentació dels documents de planejament estudiats.....	1073
5.5.- Pesos dels factors de l'AF amb les VTP.....	1076
5.5.1.- Pesos del factor 1.....	1078
5.5.2.- Intervals dels pesos del factor 1.....	1079
5.5.3.- Pesos del factor 2.....	1080
5.5.4.- Intervals dels pesos del factor 2.....	1081
5.5.5.- Pesos del factor 3.....	1082
5.5.6.- Intervals dels pesos del factor 3.....	1083
5.5.7.- Interseccions dels tres factors.....	1084
5.6.- Pesos dels factors de l'AF amb les VPM.....	1085
5.6.1.- Pesos del factor 1.....	1087
5.6.2.- Intervals dels pesos del factor 1.....	1088
5.6.3.- Pesos del factor 2.....	1089
5.6.4.- Intervals dels pesos del factor 2.....	1090

5.6.5.- Pesos del factor 3.....	1091
5.6.6.- Intervals dels pesos del factor 3.....	1092
5.6.7.- Interseccions entre els tres factors.....	1093
5.7.- Pesos dels factors de l'AF amb les VPP.....	1094
5.7.1.- Pesos del factor 1.....	1096
5.7.2.- Intervals dels pesos del factor 1.....	1097
5.7.3.- Pesos del factor 2.....	1098
5.7.4.- Intervals dels pesos del factor 2.....	1099
5.7.5.- Pesos del factor 3.....	1100
5.7.6.- Intervals dels pesos del factor 3.....	1101
5.7.7.- Interseccions dels tres factors.....	1102
6.- BIBLIOGRAFIA.....	1103
6.1.- Bibliografia temàtica.....	1105
6.1.1.- Metodologia.....	1107
6.1.2.- Tècniques quantitatives.....	1114
6.1.3.- Obres generals.....	1121
6.1.3.1.- Geografia urbana.....	1121
6.1.3.2.- Ordenació del territori.....	1130
6.1.3.1.- Urbanisme.....	1145
6.1.4.- Obres sobre les Balears.....	1153
6.1.4.1.- Obres generals.....	1154

6.1.4.2.- Geografia urbana de les Balears.....	1161
6.1.4.3.- Ordenació del territori balear.....	1164
6.1.4.4.- Urbanisme balear.....	1171
6.2.- Bibliografia alfabètica.....	1177
index del tom III.....	1237

Nota: Cal esmentar també els dos mapes 1/100.000
que s'adjunten a la solapa del darrer volum, els nuclis de
sòl urbà de Mallorca i la classificació del sòl mallorquí.

ESPAI I ORDENACIÓ DEL TERRITORI A MALLORCA...

I TEXT.

TESI DOCTORAL.
Onofre RULLAN i SALAMANCA.
CURS 1986-87.

1. - INTRODUCCIÓ.

1. INTRODUCCIÓ.

Dividim aquest primer apartat en els següents blocs:
Justificació: Gènesi, motivació i objectius; els límits i
llur justificació; bibliografia bàsica; les fonts; estat de
la qüestió; i el mètode.

Espai i Ordenació del Territori a Mallorca és un tema
prou ampli i complicat com perquè hagi hagut de mester
l'ajud d'un considerable nombre de persones i institucions
que m'han aidat sobremanera i als quals els he d'agrair la
seva desinteresada col.laboració:

En primer lloc al Dr. Bartomeu Barceló Pons, director
de la presente tesi doctoral, que no ha escatimat esforços i
ajuds per tal que la pogués dur a terme.

Als membres del departament de geografia al sí del qual
hi he treballat en aquesta tasca. La similitud metodològica
amb altres investigacions duites a terme al departament ha
fet que forçosament hagi parlat i intercanviat impressions amb
uns professors més que amb els altres, tal és el cas de na
Joana Maria Seguí.

L'arquitecte-urbanista Manel Cabellos m'aconsellà en l'elaboració de la fitxa de planejament municipal, així com m'informà dels llocs on podria aconseguir la informació que necessitava.

El lloc on major quantitat d'informació he aconseguit és a l'Oficina d'Informació Urbanística (OIU) de Col·legi d'Arquitectes de les Balears (COAB), a la qual he de fer una especial menció. Concretament als dos arquitectes-urbanistes Joan Morell i Faustino García que tan bé m'atengueren en les meves consultes i sol·licituds de material.

Quan no es trobava la informació a l'OIU anàvem a la conselleria d'Ordenació del Territori o als ajuntaments dels municipis que ens calia documentació, o fins i tot als despatxos particulars dels equips redactors de planejament municipal de l'illa de Mallorca, com és el cas dels d'en Mateu Carrió i d'en Francesc Triay.

El Dr. Joaquín Bosque Sendra me facilità uns folis inèdits i abundant bibliografia sobre l'anàlisi factorial, a ell el meu agraïment.

El Centre de Càlcul de la Universitat de les Illes Balears, posà a la meua disposició tota la seva infraestructura informàtica i paquets de programes per tal que pogués dur a terme el meu treball. He de fer especial menció aquí a en Bartomeu Serra, a na Francesca Garcies, a

en Joan Antoni Llauger i altres companys del departament de Física de la Universitat de les Illes Balears.

Na Núria Aguiló m'ajudà en les manualitats necessàries per a una correcta presentació.

En Ramon Díaz posà a la meua disposició el seu Amstrad PCW8256 per tal que pogués picar el presente text.

Finalment he de dir que la present tesi s'ha duit a terme gràcies al disfrut per part meua d'una beca d'investigació a Espanya del Ministeri d'Educació i Ciència.

A totes aquestes persones i institucions les meves més sinceres gràcies.

1.1.- Justificació: Gènesi,
motivació i objectius.

1.1. Justificació: Gènesi, motivació i objectius.

Intentarem aquí situar el perquè d'aquesta investigació des del seu origen fins al seu acaball, tot tractant de les motivacions personals, de les qüestions professionals que per als geògrafs determinen la nostra participació en tasques de planejament, una visió general i primera del problema territorial mallorquí, el joc jugat per la legislació de repercussió territorial i d'altres de complementàries, per a plantejar finalment les hipòtesis i objectius. En altres paraules: es tracta de la justificació de la tesi doctoral que presentam amb el títol d'Espai i Ordenació del Territori a Mallorca.

Tot el capítol 1 (Introducció) intenta centrar el tema investigat, que és desenvolupat en tota la seva extensió en el capítol 2, tot acabant el text en el capítol 3 (conclusions). Tanmateix els capítols restants: 4 (taules), 5 (mapes) i 6 (bibliografia); constitueixen l'apèndix.

1.1.1. L'Experiència pròpia.

El meu primer contacte amb el món del planejament urbanístic fou quan encara d'estudiant vaig ser contractat per l'Ajuntament de Palma com a auxiliar tècnic dins l'equip que des de l'Ajuntament començava a recollir informació per a la revisió del Pla General d'Ordenació Urbana, anomenat popularment Pla Ribas Piera.

En aquesta primera etapa l'únic que vaig fer va ser el que avui en dia fan automàticament els ordinadors, és a dir, comptar i fer piràmides de població. Malgrat tot, la darrera feina que dins aquesta etapa vaig dur a terme, fou un mapa d'utilització del sòl que posteriorment serviria per a zonificar el Sòl No Urbanitzable (SNU).

Un cop acabada la carrera vaig ser contractat novament, s'havia presentat l'avanç i calia anar cap a l'aprovació inicial. A partir d'aquest moment vaig ser integrat dins dels grup de tècnics que treballaven amb el sòl no urbanitzable. Així, a partir del mapa d'utilització del sòl abans esmentat ferem la subdivisió de les diferents

àrees del SNU, donant una primera xifra de possible parcel·la mínima a efectes edificatoris.

Després d'aquesta feina vaig passar a ajudar en els càlculs de l'aprofitament mitjà del sòl urbanitzable, vaig fer el plànol d'estructura general i orgànica del territori i posteriorment vaig passar a calcular els sostres que segons la normativa que donaven els arquitectes s'establia dins del sòl urbà per, a partir d'aquí, calcular la població potencial. Aquesta feina seria la que més idees i motivacions me proporcionaria per tal d'investir una tesi com la que aquí presentam. El dimensionat ens proporcionava una visió de futur que la simple contemplació de la normativa i dels plànols d'ordenació no ens permet assolir.

Posteriorment a aquesta etapa, fruit de les prescripcions que posà la Comunitat Autònoma a l'Ajuntament de Palma, per assolir l'aprovació definitiva vaig treballar novament en qüestions de dimensionat, es tractava ara de calcular els sostres dins del sòl urbà segons la zonificació, ja que a l'anterior treball aquest càlcul s'havia fet únicament per barris.

En aquesta ocasió els càlculs els ferem amb la infraestructura cartogràfica de l' Empresa Municipal d'Informàtica (EMISA) de l'Ajuntament de Palma. Els càlculs amb els ordinadors d'EMISA ens facilitaren molt la tasca i me serviren per corroborar la idea de la necessitat d'ús

dels estris que ens facilita la informàtica. Uns càlculs que manualment ens havien suposat uns quatre mesos de feina (càlculs de sostres dins sòl urbà per barris), es durien a terme ara únicament en quinze dies (càlculs de sostres dins sòl urbà segons la zonificació).

A més d'això he participat en l'equip redactor del PERRI (Pla Especial de Reforma i Rehabilitació Interior) del barri de la Calatrava de Palma.

Informació, densitats i dimensionat serien també aquí les meves aportacions a aquest equip.

Totes aquestes experiències m'han servit per constatar dues idees fonamentals:

1ª ens manca, als geògrafs, la preparació bàsica per a participar activament en aquest tipus d'equips. Si els arquitectes actualment ocupen els llocs més significatius, tant quantitativament com qualitativament, en aquest grups de feina, és per mèrits propis, globalment en saben més que els altres professionals. No hi ha cap tipus de discriminació als altres professionals en funció de titulacions.

No crec, però, que aquest fet sigui casual. Els arquitectes, a més d'urbanistes, el que quasi sempre solen ser és directores d'obres, i les obres o no obres és el que

fixa damunt del territori la possibilitat de lucre a partir de les determinacions d'un determinat pla. No és casualitat, per tant, que siguin els arquitectes els més entesos en ordenació del territori, sense que això suposi cap tipus de valoració pejorativa cap a aquest col·lectiu, ans al contrari, avui per avui són els que més en saben, i per tant, mentre que els altres col·lectius no s'ofertin al mercat de treball amb aportacions pròpies, és normal que aquells seguixin regint els equips de planificació.

2ª malgrat en un principi pugui semblar una muntanya infranquejable, tampoc és tant difícil per als geògrafs integrar-se en aquestes feines. La geografia de manual que coneixem quan acabam la carrera, no és aplicable directament en equips redactors de plans, però es fa més falaguer l'aprenentatge que sobre la marxa es va fent de les diferents formes d'afrontar, des d'un punt de vista legal, els problemes del territori.

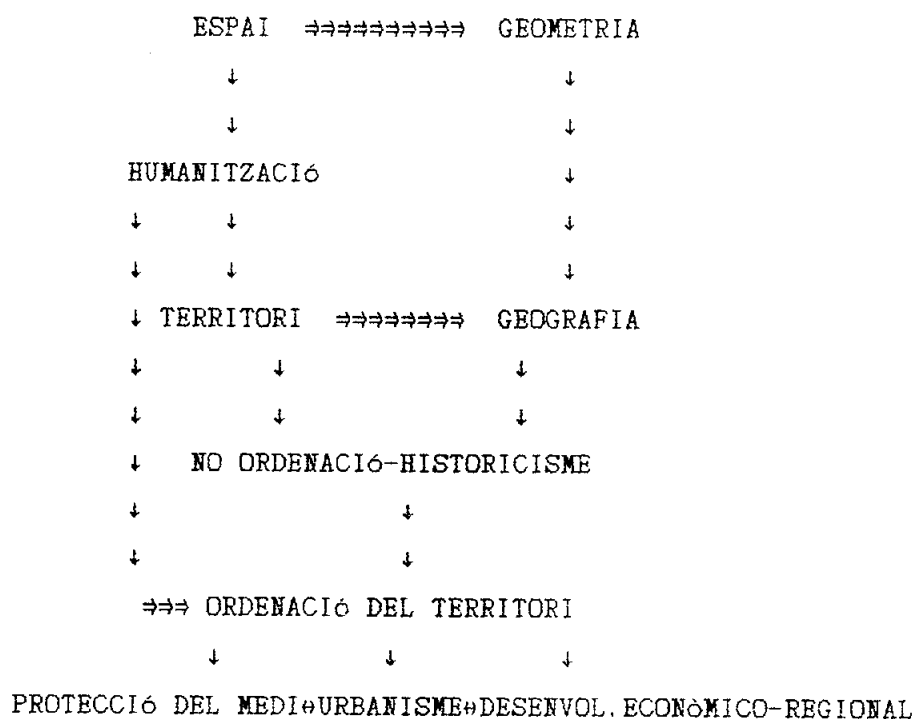
és a partir d'aquest supòsits que afrontam el capítol següent sobre els geògrafs i concretament l'urbanisme.

de dur a terme les possibles determinacions d'usos que la llei els permet fixar.

Aquesta tesi, malgrat el nom d'Espai i Ordenació del Territori a Mallorca, treballa, com veurem, amb variables extretes del planejament municipal, no l'hem titulada Espai i Urbanisme a Mallorca, ja que malgrat tot, també són tingudes en consideració altres tipus de variables territorials no urbanístiques, simplement geogràfiques, les que com veurem més endavant anomenam Variables Territorial Prèvies (VTP). A més, ningú no dubte que la suma dels planejaments locals, avui en dia a Mallorca, són els estris que regulen el nostre territori, molt més que l'obsolet Pla Provincial (de l'antiga Llei del Sòl) encara vigent, per no haver-se redactat cap PDTC.

compte ens trobam davant del territori, i és precisament en aquest moment quan començam a parlar de geografia.

Desenvolupant aquest esquema podem establir el següent quadre:

Des del territori, altres ciències han passat directament a la seva ordenació, mentre que la geografia, i d'aquí vé el nostre retard, ha passat prèviament per una llarga etapa d'observació de la qual només ara, i poc a poc, en començam a sortir. Com diu en CLEMENTE (1984, pp 24):

(...) a pesar de que históricamente la Geografía descubre muy pronto el concepto de "territorio" (...) y entiende que el espacio se convierte precisamente en "territorio" cuando empieza a ser ordenado racionalment por sus moradores (...) van a pasar siglos hasta que los representantes de la Geografía (...), empiecen a comprometerse en las tareas concretas de la ordenación territorial.

Es tracta de l'etapa historicista de la nostra ciència on:

Se analizan los territorios presentes, con perspectiva històrica, queriendo encontrar en el pasado las razones de la configuración actual u las causas de sus contradicciones. Se llega, incluso, a formular diagnósticos sobre la patología de los territorios; pero nunca se arriesgan a aconsejar una determinada terapia, ni a proponer un tratamiento. (CLEMENTE, 1984, pp 25).

A partir d'aquí caldrà esperar un canvi qualitatiu, que a Europa es dona a partir de la post-guerra (TROITIÑO, 1986, pp 46) i a l'Estat Espanyol a partir dels anys 70 (ORTEGA, 1984, pp 62), per passar de la no ordenació-contemplativa-historicista a l'ordenació propositiva.

Ens trobam doncs, davant l'ordenació del territori al que, com deiem abans, altres ciències hi havien arribat directament.

El concepte d'ordenació de territori engloba conceptes com urbanisme, desenvolupament econòmic i regional i protecció del medi físic.

L'urbanisme i el planejament és, com diu n'ORTEGA (1984, pp 57), una forma acotada de l'ordenació del territori. El planejament urbanístic sempre sol estar restringit a uns àmbits molt més reduïts que l'ordenació del territori. La base sobre la qual es sol fer feina és el municipi, sense oblidar planificacions de tipus supra local, com és ara el planejament metropolità o el planejament comarcal.

La Llei del Sòl de 1956 contemplava ja la possibilitat de plans comarcals que no fossin addicions de termes municipals, però la nova Llei del Sòl consolidarà el municipi com a àmbit preferent de la planificació. És aquesta qüestió d'escala la que ha consolidat el planejament urbanístic a nivell municipal o metropolità-comarcal, mentre que el planejament regional ha esdevingut d'un caràcter més aviat econòmic que no territorial.

Altres tipus de planejament com el sectorial (carreteres, centres d'interès turístics...) van també més

enllà del municipi. I això que sembla que la Llei del Sòl de 1975 no era basada en aquesta idea, ja que estableix una jerarquia de planejament encapçalada per un futur Pla Nacional d'Ordenació (PNO) d'àmbit estatal i uns Plans Directors Territorials de Coordinació (PDTC) d'àmbit regional. El primer mai s'ha duit a terme, mentre que els segons han fracassat als llocs on s'han intentat dur a terme com Galícia o Andalusia.

Ens trobam doncs, davant un concepte més ampli d'ordenació del territori, que abarca molt més que la simple ordenació urbanística, malgrat no hi ha dubta que ambdós conceptes no poden anar deslligats. La diferència és de contingut i d'escala, malgrat aquesta hagi queda reduïda a l'àmbit municipal després d'haver-se posat en pràctica la Llei del Sòl de 1975, ja que almenys llegint l'articulat de la llei, no tenia per què ser així.

Es podria entrar aquí en la discussió de la supremacia jurídica del planejament elaborat a partir de la Llei del Sòl de 1975. Efectivament, és molt discutible que a partir de les determinacions dels plans municipals no es pugui fer planificació econòmica. La fixació dels usos que a de dur a terme el planejament municipal és una porta oberta a la planificació econòmica. Tanmateix el que sol passar és que es topa amb la impossibilitat econòmica dels ajuntaments

de dur a terme les possibles determinacions d'usos que la llei els permet fixar.

Aquesta tesi, malgrat el nom d'Espai i Ordenació del Territori a Mallorca, treballa, com veurem, amb variables extretes del planejament municipal, no l'hem titulada Espai i Urbanisme a Mallorca, ja que malgrat tot, també són tingudes en consideració altres tipus de variables territorials no urbanístiques, simplement geogràfiques, les que com veurem més endavant anomenem Variables Territorial Prèvies (VTP). A més, ningú no dubte que la suma dels planejaments locals, avui en dia a Mallorca, són els estris que regulen el nostre territori, molt més que l'obsolet Pla Provincial (de l'antiga Llei del Sòl) encara vigent, per no haver-se redactat cap PDTC.

1.1.2.1. Questions prèviès.

La problemàtica sobre les vinculacions i aprofitaments mutus entre geografia i ordenació del territori no és nova en absolut.

Malgrat que com ha apuntat n'Emilio Murcia una de les causes de la incorporació dels geògrafs al camp de la planificació territorial es deu, entre d'altres a:

(...) la progresiva adopción por los urbanistas españoles de los usos internacionales en materia de interdisciplinariedad en la práctica de la planificación, con el consiguiente incremento de la demanda de colaboración de expertos en disciplinas afines, particularmente geógrafos. (MURCIA, 1986, pp 2-3).

La discussió sobre la transcendència, més enllà de les aules de la nostra ciència és ja clàssica.

Com assenyalaren BORQUE-RODRIGUEZ-SANTOS:

El único tema que dió lugar a una amplia discusión fue el de la geografía aplicada, es decir la problemática

del empleo de la ciencia geográfica en la planificación y la ordenación del territorio. (1986, pp 2-3).

Efectivament, la creació per part d'en Casas Torres del departament de geografia aplicada a Saragossa l'any 1955, i de l'Institut de Geografia Aplicada al 1967 (CAPEL, 1976, pp 13-14; CASAS TORRES, 1968, pp 449), provocà una nombrosa literatura sobre el tema (CASAS TORRES, 1959, 1964 i 1968; BOSQUE MAUREL, 1966 i 1981; VILA 1968a i 1968b). Però en realitat no era una qüestió que es pogués considerar nova, ja que com apunta en Miguel Ángel TROITIÑO:

La pervivencia de la actitud contemplativa ante la realidad (...), refleja un pobre conocimiento de la trayectoria histórica del oficio de geógrafo -hasta comienzos del siglo XIX el geógrafo fue un técnico activo y bien relacionado con las esferas de poder. (1984, pp 45).

Ens trobam, per tant, davant una problemàtica que no és nova i que com assenyalava en Murcia, rebrota amb força com a conseqüència de la influència general de les idees estrangeres a la geografia espanyola.

En Miguel Ángel TROITIÑO (1986, pp 46 i següents) ho situa cronològicament a partir de la segona guerra mundial quan alguns geògrafs es plantejen l'abandó de l'actitud contemplativa i comencen a participar en projectes d'ordenació territorial i planificació econòmica. En LABASSE (1977) amb la geografia aplicada, en GEORGE (1967) amb la

geografia activa, en FERRIER (1970) reivindicant la visió global del territori com un pas per la planificació, en MURCIA (1978) plantejant la visió sistèmica de l'ordenació del territori, en GEORGE (1984) redefinint la geografia activa com a geografia dinàmica, en TRICART (1982) amb la formulació de l'ecogeografia, són alguns dels exemples més significatius del desenvolupament d'aquesta polèmica a Europa, que evidentment ha tengut la seva repercussió a l'Estat Espanyol amb una literatura que comença a ser abundant (VALENZUELA, 1985a; TROITIÑO, 1984; CAMPESINO, 1985; OLIVA, 1984; CLEMENTE, 1981)

La celebració al 1984 a Salamanca i al 1986 a Màlaga de jornades sobre geografia i urbanisme, la primera, i sobre geografia i planificació territorial, la segona, ha aportat també un considerable nombre de ponències i comunicacions sobre aquesta problemàtica (TROITIÑO, 1984; CLEMENTE, 1984; ZOIDO, 1984; ORTEGA, 1984; GRUPO MERIDIANO, 1986; MURCIA, 1986; QUERO, 1986).

La problemàtica general plantejada en aquests escrits, sense coincidir sempre, insisteix en un quants punts que semblen ser els més conflictius.

Una tradició geogràfica amb un paradigma basat en la síntesi del que s'esdevé damunt del territori, ha fet reivindicar a alguns geògrafs la coordinació dels equips redactors, que sens dubte han de ser interdisciplinars.

No podem estar d'acord amb aquest plantejament per dues raons fonamentals:

1ª no està clara la necessitat d'un coordinador/director per a qualsevol equip de planificació. Malgrat la llei exigixi la firma d'arquitectes o enginyers, la veritat és que en moltes d'ocasions es duen a terme les feines col·lectivament.

2ª avui per avui està clar que els geògrafs no tenim el nivell de preparació que caldria per intervenir en aquests quefers, i per tant, menys en labors de coordinació.

En Florencio ZOIDO (1984) defineix el camp adient per al geògraf dins l'ordenació del territori a partir del problema de l'escala. Efectivament, l'adequada al geògraf serà la que l'autor anomena escala intermitja, escala supralocal.

Especialment a partir del fracàs dels PDTG (BERTOLO, 1981), s'ha plantejat l'ordenació del territori a partir d'altres figures i formes d'actuació: el planejament metropolità, zones homogènies, plan especials de protecció del medi físic (Andalusia, Madrid) i les polítiques territorials en general.

El planejament local, si no es tracta de municipis prou extensos, pot impedir la visió global i modèlica que el geògraf pot aportar a la planificació territorial, d'aquí que n'Emilio MURCIA (1986b) planteji la visió sistèmica que

els geògrafs en poden fer del territori com a punt clau de la intervenció d'aquells en aquest.

N'ORTEGA (1984) apuntant en el mateix sentit, diu que si el plantejament s'enfoca com a plans de gestió més que com a plans projecte-diseny -recollint una vella polèmica sobre la forma de concebre el planejament (QUERO, 1981)- serà quan els geògrafs podran jugar un paper més important.

El sevillà GRUPO MERIDIANO (1986), insisteix en l'escala intermitja. Centren la possible vinculació entre geografia i ordenació del territori en el fet que la Llei del Sòl parli de la necessitat de fixar als plans, l'estructura general i orgànica del territori. Aquest fet, segons els autors, dóna molt de joc als geògrafs, sobretot a partir de l'anàlisi locacional.

Divergent amb totes aquestes veus es pot considerar la de l'arquitecte Damián QUERO (1986), que després de fet vots per l'especialització dels geògrafs (va ser quatre anys professor de geografia urbana al departament de Màlaga), diu que l'espai és de cada vegada menys tingut en compte per part del poder. Com a exemple d'això posa el pas dels Plans de Desenvolupament Regional (PDR) del Ministeri d'Obres Públiques i Urbanisme (MOPU) al d'Economia i Hisenda; la aespacialitat de les Zones d'Urgent Reindustrialització (ZUR) i el fet que les revisions dels

planejaments municipals darrers hagin suposat un mal part pel que els ajuntaments no estan disposats a tornar a passar. Així doncs, el futur del planificador (geògraf o no) no és del tot prometedor ja que la macroeconomia (sobretot a partir de la crisi del 73) va per damunt d'altres qüestions com l'organització territorial. Malgrat tot hi ha dues qüestions que ens han d'alentar cap al futur:

1ª el poder necessita del discurs científic per a justificar les seves actuacions.

2ª hi ha problemes puntuals complexos i interdisciplinars, que faran necessària la intervenció de l'especialista.

En funció de la capacitat d'adaptació del geògraf a aquesta nova situació ens podrem integrar dins la planificació, ja que segons sembla els tirs ja no van per on anaven fa uns anys.

Aquesta nova disjuntiva és referida al planejament urbanístic, però hi ha altres camps d'intervenció territorial que poden ser explotats pel geògraf, l'obra de TRICART-KILIAN (1982) n'és un bon exemple.

A l'Estat Espanyol en tenim exemples concrets amb el Pla Especial de protecció i regulació dels recursos del medi físic de l'àrea de Gredos (TROITINO, 1986) o els plans

especials de protecció del medi físic de les províncies andaluses (PLAN ESPECIAL..., 1985).

La Llei de Muntanya obre en aquest sentit un nou camp per l'entrada dels geògrafs dins la planificació territorial.

Sigui com sigui el treball del geògrafs dins l'ordenació del territori el que tothom està d'acord és en l'inadequat dels actuals plans d'estudis per què els geògrafs ens poguem integrar amb igualtat de condicions dins la planificació.

El fet és que de les 381 assignatures impartides al 1983 a les universitats de l'Estat Espanyol, només quatre fan referència a urbanisme i/o ordenació del territori, i encara dues són optatives per a un curs complet (Boletín de la AGE, núm. 2, 1983, pp 4-5; reproduït per ESTÉBANEZ, 1986, pp 264-265). Això demostra l'enfocament actual dels nostres plans d'estudis, independentment de que aquests incloguin o no la part aplicada de la matèria.

La minsa presència de geògrafs en equips de planejament, es veu agrupada pel fet que aquets quasi sempre es veuen desterrats a la fase d'informació, sense assolir el diagnòstic i molt menys l'ordenació. Això s'explicaria

precisament pel fet que els plans d'estudis actuals estan pensats més aviat per informar que no per formar a l'alumne.

Alguns projectes alternatius de plans d'estudis en aquest sentit són coneguts (GRUPO MERIDIANO, 1986; ZOIDO, 1986). Ambdós insisteixen en el caràcter instrumental i tècnic que la nostra matèria hauria d'assolir, orientant tota la carrera cap a la intervenció territorial com a fi darrer de la nostra ciència. Fins i tot es planteja la substitució de la memòria de llicenciatura pel projecte fi de carrera, com fan altres carreres de tipus més tècnic.

Arribats a aquest punt cal plantejar-se la següent pregunta: de què serveix estudiar geografia?.

La pregunta presuposa uns estudis universitaris de geografia basats en la informació més que en la formació, com és el nostre cas actual amb notabilíssimes excepcions. És el problema de la dicotomia plantejat per n'Yves Lacoste entre la geografia dels professors i la geografia aplicada:

A diferencia de la geografía universitaria, cuyas investigaciones y enseñanza ha sido concebidas como un saber por el saber, radicalment separado de toda práctica, las investigaciones de geografía "aplicada" se emprenden en función de objetivos económicos, sociales, urbanistas, militares más o menos explícitos, bien para proponer una solución técnica más o menos parcial, bien para afrontar

unas informaciones que permitan alcanzar una acción.
(LACOSTE, 1977, pp 94).

Ens troban, per tant, davant dos enfocaments diferents de concebre l'ensenyament de la geografia. La primera, majoritària a les nostres universitats, informa dels fenòmens geogràfics; la segona, minoritària dins la Universitat i majoritària fora d'ella, forma per tal d'intervenir damunt l'espai.

No vull dir amb això que ens hagim d'oblidar de l'anàlisi territorial, com diu en TROITINO (1984b, pp 46):

La Geografía sirve, o debe servir -todo depende de la actitud y esfuerzo del colectivo de geógrafos- para pensar y analizar mejor el funcionamiento del territorio con el efecto de usarlo, ordenarlo y gobernarlo más eficazmente al servicio de la sociedad.

Es tracta doncs de, sense oblidar l'anàlisi, treure uns fruits d'aquest, per tal de poder obtenir una aplicació de les nostres investigacions.

De les quatre fases típiques de tota planificació: informació, diagnòstic, proposta i gestió; hauriem d'aspirar a qualsevol d'elles, sense limitar-nos, com fins ara, únicament a la primera.

No creim amb receptes miraculoses per donar als geògrafs per tal que sàpiquen quines han de ser les seves

funcions i accions dins la planificació del territori. Però sí els plans d'estudi canviassen en el sentit de donar una formació general amb les eines instrumentals i metodològiques que la planificació requereix, podriem començar a elaborar la nostra oferta en planificació en funció de les experiències pròpies de cada un de nosaltres. És a dir, hauriem de fer camí tot caminant. Però aquest camí només es pot començar amb una sòlida base, del contrari seguirem estancats a la fase d'informació.

Malgrat tot no estam davant un tema del que els geògrafs partiguem de zero. N'ORTEGA (1984, pp 61-65) ha fet un primer inventari de geògrafs planificadors, que en l'actualitat s'està intentant fer exhaustiu mitjançant una enquesta que des de l'AGE coordina en Juan Oliva. Maldament siguem pocs segons sembla a partir dels primers resultats, la situació és força encoratjadora.

1.1.2.2. La situació a Mallorca.

Per tal de veure quina és a Mallorca la situació dels geògrafs, concretament front a l'urbanisme, quan elaboraven les fitxes de planejament municipal (veure 1.6.2), recollirem, entre d'altres dades, les dades referents als tècnics que havien redactat els documents de planejament estudiats, per poder estudiar la incidència dels geògrafs dins de l'estament dels planificadors.

Val a dir que quasi sempre ha estat pràcticament impossible saber qui ha duit realment el pes del treball. Nosaltres ens hem limitat a recollir el nom i títol dels membres de l'equip redactor del document en qüestió. Dic això amb referència al que deiem a l'apartat anterior, ja que si poguéssim ponderar el pes real dels geògrafs dins dels equips, ben segur que la nostra aportació encara seria més petita del que com veurem ja és.

Aclariguem, però, que només parlem aquí dels que signen els documents estudiats, no feim referència, per tant, als possibles agents que de fet intervenen en el producte final de la planificació.

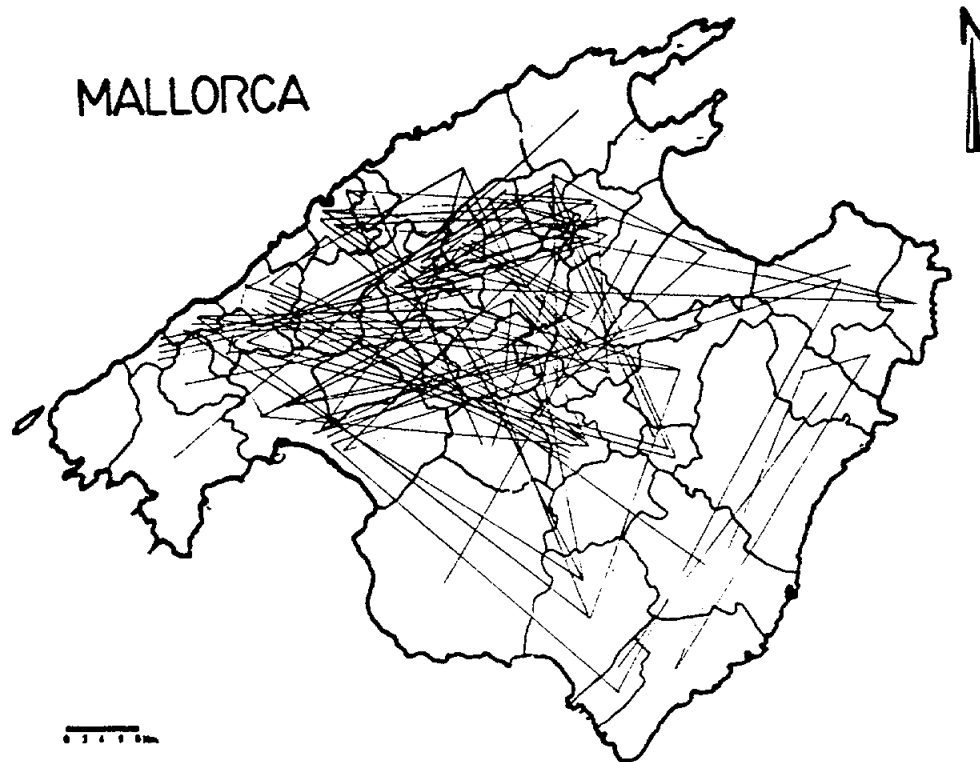
Per tal d'establir les possibles relacions existents entre els equips que redacten els planejaments, introduïrem dins l'ordinador AES-Alfaplus 14 del departament de Geografia, tots els membres de tots els equips redactor mallorquins, diferenciant professió i municipi on han treballat cada un d'ells.

Ordenant alfabèticament les tres columnes; nom, professió i municipi; poguerem conèixer els nombres absoluts i llurs percentatges de les diferents professions que intervenen en el planejament (veure els punts 4.3.0, 4.3.1, 4.3.2 i 4.3.3). A partir d'aquests tres llistats establirem, damunt d'un mapa de Mallorca les coincidències de professionals que assenyalam amb una ratlla al mapa 1.1.2.2.A. de la pàgina seüent.

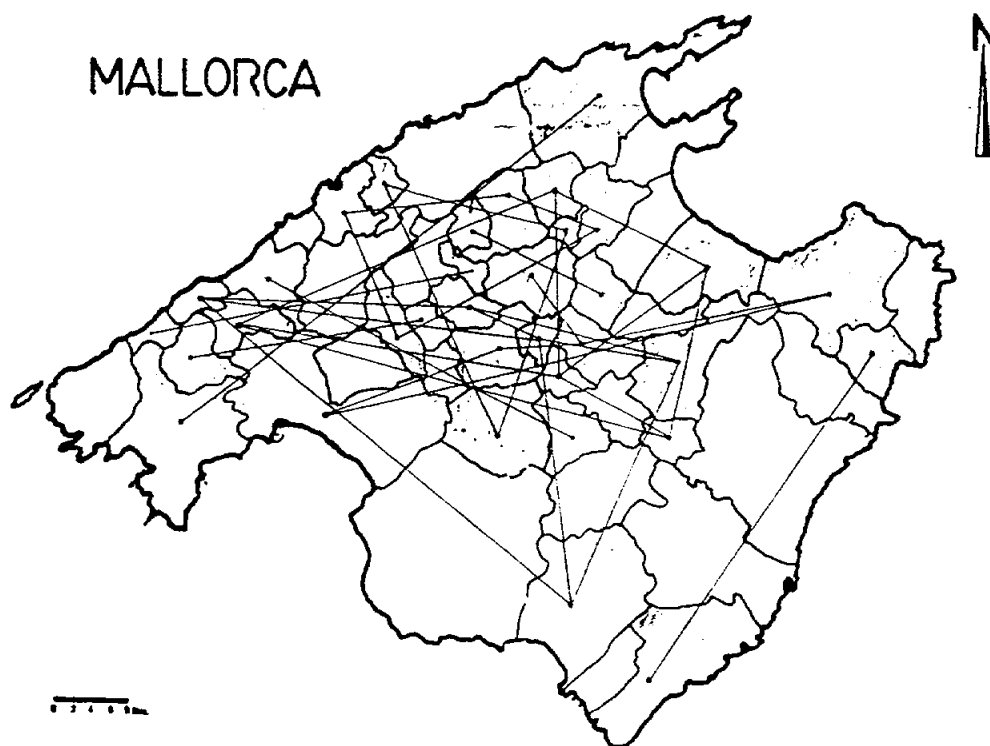
Com es pot observar no és gaire la informació que se'n pot extreure de la maranya resultant. Per tal de solventar el problema decidirem unir amb una ratlla, només els municipis on hi ha coincidència d'equip redactor, entenguent per coincidència que més de la meitat dels seus membres hagin redactat el planejament estudiat dels municipis conectats. El mapa resultant és l'1.1.2.2.B. de la pàgina següent.

D'aquest mapa en podem treure tres observacions:

1ª són pocs els municipis amb un equip redactor que només hagi redactat el seu propi planejament,

Mapa 1.1.2.2.A
Font: Elaboració pròpia.

Mapa 1.1.2.2.B
Font: Elaboració pròpia.

concretament 18 dels 52. La qual cosa ens fa pensar en l'especialització d'una sèrie de tècnics en feines d'ordenació. Com després veurem això afecta a tots els gremis.

Les coincidències d'equips són les següents.-

Vilafranca-Campanet-Esporles-Santa Margarida-Llorito

Banyalbufar-Binissalem-Petra-Campos-Costitx

Palma-Sencelles-Artà-Sineu

Sóller-Selva-la Pobla-Alaró

Algaida-Búger-Fornalutx

Valldemossa-Montuïri

Estellencs-Lloseta

Puigpunyent-Consell

Pollença-Calvià

Son Cervera-Santanyí

Mancor-Llubí

Inca-Sineu

2ª al centre de l'illa és on es veuen més coincidències sense ser aquestes absolutes. La possible explicació d'això podria anar en dos sentits.-

a) sol tractar-se de municipis amb poca problemàtica urbanística i de característiques molt semblants, la qual cosa possibilita dur a terme més un planejament.

b) els arquitectes municipals són, moltes vegades, els mateixos dels pobles veïnats i solen prendre part activa en en les tasques de planejament.

3ª es dona també alguna coincidència d'equips en els municipis litorals. Problemàtica paral·lela i forts interessos econòmics explicarien aquest fet.

Anem a veure, però, quins són els professionals, que a Mallorca, redacten el planejament municipal. Per això hem diferenciat el nombre total de tècnics i el nombre d'individus per tal d'evitar repeticions. La situació és la següent tinguent en compte que a la comuna A hi figuren els tècnics que han firmat el planejament independentment de si ho han fet en més d'una ocasió, contràriament al que s'esdevé a la comuna B:

	Núm. Tècnics	A	Individus	B	A-B
ADVOCATS	12	6,59	8	7,62	-1,03
ARQUITECTES	97	53,30	54	51,43	1,87
ARQ. TÈCNICS	1	0,55	1	0,95	-0,40
BIÒLEGS	4	2,20	3	2,86	-0,66
ECONOMISTES	17	9,34	5	4,76	4,58
ENGINYERS AER.	1	0,55	1	0,95	-0,40
ENGINYERS CAM.	27	14,84	19	18,10	-3,26
ENGINYERS IND.	4	2,20	4	3,81	-1,61
ENGINYERS TEC.	2	1,10	1	0,95	0,15

GEÒGRAFS	6	3,30	4	3,81	-0,51
GEÒLEGS	5	2,75	2	1,90	0,85
PERITS AGRIC.	1	0,55	1	0,95	-0,40
<u>SOCIÒLEGS</u>	<u>5</u>	<u>2,75</u>	<u>2</u>	<u>1,90</u>	<u>0,85</u>
	182	100,00	105	100,00	

Tant si miram el número absolut de tècnics com si observam el número d'individus, hi ha un fet que destaca extraordinàriament: els arquitectes ultrapassen sempre el 50%, però, i això és important, no sobrepassen el 55%. És a dir que és veritat la creença de que els arquitectes són els que més participen en equips de planejament, però aquesta participació no és tant absoluta com a vegades s'ha volgut fet veure. És falsa, per tant, tota afirmació del tipus: la planificació sempre la duen a terme els arquitectes.

En segon lloc hi figuren els enginyers, sobretot de camins, amb percentatges que van entre el 17 i el 22%, segons si ens fixam amb el número de tècnics o amb el número d'individus.

Per tant, les dues professions que reconeix la llei amb capacitat de signar planejament són les dues amb major percentatge de participació en tasques de planejament com, per altra part, era d'esperar.

Així i tot, com apuntàvem abans, si fos possible ponderar el pes real d'aquests tècnics dins dels equips,

crec que ningú dubta que els percentatges assolits serien considerablement superiors.

La resta de tècnics és formada pels que no tenen reconeguda la seva firma per la llei, però que d'una manera o altra han pres part en aquestes feines.

Economistes i advocats ocupen el 3^r i 4^r lloc respectivament, ja una mica distanciats dels anteriors. La informació i els estudis econòmico-financers, en casos de Plans Generals, pels economistes i les qüestions de tipus legal pels advocats, han estat el foment de la seva presència en els equips de planificació, tinguent, en aquest aspecte, llur oferta prou definida.

La resta, individualment, no assoleix el llistó del 4%, tractant-se de tècnics que només ocasionalment han treballat en planificació. Dins d'aquest grups ens hi trobam, disortadament, els geògrafs, on amb aquest nom apareix 6 de les 182 vegades que ho fan les professions i es tracta únicament de 4 dels 105 individus que han pres part en la planificació més recent. És a dir, ens trobam a la prehistòria de la planificació.

I això que a Mallorca tenim precedents prou importants de participació de geògrafs en el planejament.

En primer lloc cal parlar del cas del Dr. Bartomeu Barceló Pons que ha participat en els equips redactors dels antics plans general de Pollença, Alcúdia, Palma, Calvià i

en el Pla Parcial de l'Arenal (Platja de Palma) a l'illa de Mallorca; a Eivissa en el Pla General de Sant Antoni; a Menorca al del Castell; a més de ser un dels participants en la fase d'informació del Pla Provincial d'Ordenació de les Balears (1973).

En segon lloc, el fet que un geògraf, n'Albert Quintana, fos nomenat Director General de la Conselleria d'Ordenació del Territori del Consell General Interinsular de les Illes Balears a l'octubre de 1978, càreg que va ocupar fins a la seva mort al desembre del mateix any.

Però sigui per la raó que sigui, el fet és que a l'actualitat són pocs els que d'una manera o altra prenen part en aquests equips. Tanmateix es tracta d'una característica general a tot l'Estat Espanyol com s'ha vist al punt 1.1.2.1.

Si observam la cinquena columna presentada on és restat del percentatge del número de tècnics de cada professió, el percentatge del número d'individus de cada una d'elles, ens podrem fer una idea del grau d'hermetisme, o millor dit, del grau de diversitat que els individus participants en el tema que ens ocupa, represneten dins cada una de les professions.

és a dir que quan A-B és negatiu vol dir que hi ha més diversitat, mentre que quan aquest és positiu vols dir

que els tècnics de cada professió en moltes ocasions són els mateixos.

A partir d'aquí diferenciarem tres posicions:

A.- l'hermetisme dels economistes. Uns pocs (5/4, 76%) han participat en molt de planejaments (17/9, 34%).

B.- la flexibilitat dels enginyers de camins (A-B = -3, 26).

C.- la resta, on A-B mai passa de +2.

La característica C pot ser considerada com la normal i escaient.

La A podria explicar-se pel fet de la dificultat que representa algunes de les tasques que formen part de l'oferta dels economistes dins la planificació, com és ara l'estudi econòmic-financer i el càlcul de l'aprofitament mitjà. L'especialització d'alguns economistes en aquestes feines de cert reguisits d'experiència prèvia, evidentment els afavoreix a l'hora de la formació dels equips.

B s'explicaria per una doble raó, per una part pel fet que la llei possibilita i reconeix la firma d'un enginyer, la qual cosa ja és un punt important a favor de la seva participació, i per l'altra el fet que a Mallorca han participat tradicionalment en polítiques territorials de caràcter més sectorial, com és ara en el cas dels transports.

Aquesta doble cojuntura, fa que en ocasions la firma sigui únicament una firma i que de fet la planificació la duguin a terme altres tècnics que generalment solen ser arquitectes.

1.1.3. El problema territorial mallorquí.

A més dels treballs realitzats per en Bartomeu BARCELÓ (1963a, 1963b, 1970 i 1978), que sense cap dubte són els peoners dels estudis urbans i funcionals a Mallorca, hauriem de tenir en compte els treballs que en geografia aplicada ha fet el mateix autor, tant els que ja hem mencionat al punt 1.1.2.2 com els realitzats dins l'equip SEPTÉ.

A partir d'aquestes aportacions s'ha de considerar els treballs de n'Albert QUINTANA (1973, 1974a, 1974b, 1976a, 1978-79) i sobretot la seva tesi doctoral llegida al 1975 i publicada quatre anys més tard (QUINTANA, 1979).

Efectivament, aquest autor, a partir de l'estudi de les funcions urbanes, arribà a definir l'illa de Mallorca com a una gran àrea urbana estructurada a partir de la macrocefàlica Palma i amb una urbanització del litoral com a manifestació més evident del rol turístic que des d'ara jugarà Mallorca dins del conjunt de la societat occidental.

S'apunten aquí dues característiques fonamentals a nivell de diagnòstic territorial de la nostra illa: la

macrocefàlia de Palma i la urbanització del litoral. Aquestes dues característiques, però, no són independents l'una de l'altra, com diu el mateix autor:

(...) la urbanización del conjunto de Mallorca se está realizando a través de la previa centralización y expansión de la capital, sin cuyos supuestos aquella no tendría lugar. (QUINTANA, 1978-79, pp 96).

Aquesta nova realitat territorial, descrita per en Quintana, i que es comença a desenvolupar a partir de la sortida de l'Estat Espanyol de l'etapa autàrquica del franquisme i el conseqüent desenvolupament turístic, no partia d'un territori homogeni, ans al contrari s'hi havien desenvolupat damunt d'ell unes estructures territorials que de qualque manera influïren, malgrat no determinaren, l'avenir territorial.

Efectivament, QUINTANA (1978-79, pp 95) estableix sis formes espacials heretades, damunt les quals la nova colonització s'hi haurà d'articular. Aquestes són:

1ª Els nuclis urbans interiors on vivia la població, amb Palma que ja monopolitzava les funcions urbanes fonamentals.

2ª Palma amb la major concentració de població i funcions.

3ª Una indústria tradicional a determinats nuclis forans (Inca, Manacor, Lluçmajor) amb cert caràcter urbà.

4ª Uns espais de producció agrària que eren. -

a) Agricultura i ramaderia extensiva a la Muntanya i al litoral.

b) Zones agrícoles intensives de secà al Pla i de reguiu a la Pobla-Muro, Campos i Sant Jordi.

5ª Una xarxa de transport bastant densa, en funció de la densitat d'ocupació agrària. Radial des de Palma i complementada per una xarxa ferroviària també radial.

6ª Algunes colònies d'estiueig originàries de final del XIX amb funció de segona residència per les classes més privilegiades de l'època.

A aquesta minsa ocupació del litoral jo hi afegiria els ports litorals de les poblacions interiors. Efectivament la localització interior del nuclis de població, per una por secular a la pirateria i per una dedicació a la pesca més aviat secundària, va fer que a la costa s'hi situassin les mínimes infraestructures portuàries que per al pes de l'activitat comercial i per a la pesca es requeria.

Amb el temps aquest mínima infraestructura esdevindria la base del desenvolupament d'àmplies zones costaneres, així tenim Sóller i el Port de Sóller, Pollença i el Moll de Pollença, Alcúdia i el Moll d'Alcúdia, Capdepera i Cala Rajada, Manacor i el Port de Manacor, Felanitx i el Port de Felanitx, etc.

La veinada Menorca, amb un desenvolupament turístic prou menor al mallorquí, també a sofert un tipus de canvi semblant, és el que en TALTAVULL (1980) anomena model territorial de turistització front al model històric.

Vull dir amb això que no estam parlant de situacions úniques, el mateix a passat a altres indrets (GOZALVEZ, 1984; SANCHEZ, 1983-84). És el que deiem abans, quan la Mediterrània passa a complir el paper d'espai dedicat fonamentalment a l'oci i esbarjo de les societats més desenvolupades del nord, la repercussió territorial és molt semblant en tots àmbits afectats.

El nou rol internacional de la nostra illa s'ha de situar cronològicament a partir dels anys de recuperació econòmica europea posterior a la segona guerra mundial.

Efectivament, l'alça en el nivell de renda als països euro-occidentals fa que una vegada assolides les necessitats mínimes dels seus habitants, aquests es plantegin la necessitat de lleure com a una escapada estiuenca de la quotidianitat europea. L'any 1959 és quan entren al govern de la dictadura els tecnòcrates que amb el pla d'estabilització "lliberalitzaran" l'entrada econòmica europea dins una economia que fins aleshores encara funcionava en termes d'autarquia.

Si anam a cercar darreres raons d'aquesta nova situació internacional, sens dubte ens haurem de remontar al desenvolupament industrial europeu, que posteriorment provocaria una sèrie d'economies d'escala amb el consegüent increment de renda de que parlàvem.

El retard econòmic del nostre país respecte als europeus, ha possibilitat aquest intercanvi desigual entre el centre i la perifèria del continent.

Tampoc s'ha de ser, però, massa simplistes i cal tenir en compte factors com el clima que sens dubte juga un paper decisiu dins un espai dedicat al tipus de lleure a que ens referim.

Així i tot com han afirmat PASTOR-PICORNELL-QUINTANA (1978), pp 18):

(...) l'afirmació que la urbanització actual de Mallorca és conseqüència de la industrialització dels països de l'Europa capitalista, és fonamental per entendre com la producció d'un cert tipus d'espai -espai per al lleure- es converteix en el factor bàsic de l'organització del territori mallorquí.

Per tant, dins aquesta problemàtica, cal parlar de dependència de la nostra illa respecte de l'Europa capitalista, dependència econòmica que té unes manifestacions territorials prou eloqüents i que s'han

Hi ha factors de tipus físic que han condicionat, com no, el model territorial que tenim avui a Mallorca. A més del ja esmentat litoral hem de parlar evidentment de la Muntanya de mallorquina. Històricament aquesta ja va condicionar l'organització territorial de l'illa. Efectivament, factors com la pendent o l'altitud feren que fos el latifundi i l'hàbitat dispers amb ramaderia extensiva i agricultura de secà les manifestacions econòmiques més característiques de l'anomenada serra de Tramuntana. De la mateixa manera, aquesta variable, un cop el canvi de model territorial, ha condicionat el desenvolupament turístic-residencial, la difícil accessibilitat a les escases platges i cales de la zona n'és sens dubte la principal causa.

Així doncs, a partir del que hem vist fins ara es despren que l'organització territorial mallorquina, descansa sobre tres pilars fonamentals que la defineixen i alhora condicionen: Palma, el litoral i la serra.

1ra. PALMA. La macrocefàlica Palma que qualitativament i quantitativament encara supera a la resta de l'illa quant a població i funcions, és el centre articulador de tot el que territorialment es desenvolupa a Mallorca. Hi ha una forta relació cronològica entre el desenvolupament macrocefàlic de la capital i el canvi de la resta de l'illa cap al nou model territorial abans definit. Com ja apuntà en Quintana no es pot entendre el

desenvolupament turístic-residencial de Mallorca, sense el creixement macrocefàlic de la ciutat i al revés. Palma és el poder que articula el que s'esdevé a la costa.

2ⁿ. EL LITORAL. Si bé, com deim, Palma és el número 1, quantitativament ja comença a no ser-ho si tenim en compte altres variables diferents a les de població (places turístiques, hectàrees urbanitzades...). El litoral està assolint un paper clau per a comprendre el model territorial mallorquí. Avui en dia, sense disposar d'estudis exhaustius referent a preus del sòl a Mallorca, es pot assegurar a partir d'informacions empíriques, que el sòl s'abaratia al temps que ens allunyem de Palma i de la costa. El fet de tractar-se, Mallorca, d'una illa amb 437 km de litoral, ha fet que quan Europa decideix venir a passar les seves vacances aquí i el turisme es converteix en el subsector clau de la nostra economia, aquests 437 km passen a ser la matèria primera més valorada del nostre territori.

Una sola dada ens pot ajudar a comprendre aquest fenomen. Si, com hem dit, Palma té més del 50% de la població mallorquina, les places turístiques palmesanes no arriben al 30% de les que hi ha a tota l'illa. El just valor d'aquestes dades s'assoleix tenguent en compte el pes econòmic del turisme a Mallorca del que ja en parlarem en una altra ocasió (RULLAN, 1985b, pp 7):

Com es pot suposar l'activitat de la construcció, com a subsector més directament depenent del turisme, s'ha anat desenvolupant amb força al llarg dels darrers anys.

Al 1981 la construcció representava el 8,25% del PIB al cost dels factors de les nostres illes (ALENYAR, 1984, pp 176), per damunt de l'agricultura i una mica per damunt de la resta de subsectors industrials:

(...) l'activitat de la construcció va augmentar a taxes molt elevades els anys anteriors al 72, que va començar a decaure el 1974; que es va contreure fins al 1978 inclusivament; i que el 1979 i 1980 es va recuperar a un ritme elevat, de manera que el nivell global de producció de 1980 va ser només lleugerament inferior al de l'any 1974. (ALENYAR, 1984, pp 77).

Si observam l'evolució del nombre de llocs de treball a la construcció -tot observant la taula que reproduïm a la pàgina següent- es detecta tot d'una l'augment progressiu que ha tengut aquesta activitat a les nostres illes, augment que es correspon cronològicament amb el canvi de model territorial, augment que possibilita aquest canvi i que de fet el du a terme demostrant la forta dependència intersectorial que una economia com la nostra suposa.

Pes relatiu del nombre de llocs de treball a la construcció

Anys	Llocs de treball a la construcció (1)	Llocs de treball a Balears (2)	% (1) sobre (2)
1955	11.924	185.394	6,43
1957	13.121	194.653	6,74
1960	13.817	196.775	7,02
1962	19.093	219.427	8,70
1964	20.645	229.670	8,99
1967	23.731	239.200	9,92
1969	26.828	261.987	10,24
1971	29.703	264.272	11,24
1973	30.680	264.050	11,62
1975	31.264	253.229	12,35
1977	29.015	251.796	11,52
1979	25.473	256.789	9,92
1981	28.413	252.688	11,24

Font: "La renta nacional de España y su distribución provincial" (sèries homògenes 1955-1975 i edicions anuals de 1977, 1979 i 1981).

Font: ALENYAR, 1984, pp 80.

Com podem observar, malgrat la crisi hagi pogut minvar una mica els actius de la construcció, el pes d'aquests dins del total de la població activa a anat sempre en augment.

I si miram l'index d'activitat de la construcció tenint en compte l'aportació de mà d'obra i el consum aparent de ciment, també ens trobam amb un tipus d'activitat força expansiu:

Evolució del nivell d'activitat de la construcció
(Augments de cada any sobre l'anterior en tants per cent)

	Ocupació de mà d'obra (2)	Consum aparent de ciment (1)	Index d'activitat (3) = (1) (2)	Nombres índexs (1969: base = 100)
1969	23,23	4,94	13,72	100,00
1970	21,36	5,53	13,17	113,17
1971	29,04	5,18	16,50	131,84
1972	11,11	1,54	6,21	140,03
1973	1,10	1,72	1,41	142,00
1974	-6,86	0,95	-3,03	137,70
1975	-12,05	0,94	-5,78	130,68
1976	-16,63	-1,52	-9,39	118,41
1977	3,04	-5,76	-2,42	115,54
1978	-14,93	6,26	-4,92	109,86
1979	13,17	10,62	11,89	122,92
1980	11,51	8,40	9,94	135,14
1981	-5,00	2,95	-1,10	133,65

Fonts: (1) Elaboració pròpia sobre dades de producció interior, d'entrades i de sortides de ciment.

(2) Elaboració pròpia sobre dades de l'INE i del Banc de Bilbao.

NOTA: El càlcul de la mitjana geomètrica s'ha realitzat en base al producte de les sumes de cent i cada un dels dos índexs anuals de variació relacionats.

Font: ALENYAR, 1984, pp 84.

Mirant els números index quant al nombre total d'habitatges a Mallorca entre els anys 1950 i 1980 (1950 = 100), veiem també com s'ha experimentat un notable augment:

ANY	NÚMERO INDEX.
1950	100,0
1960	110,4
1970	160,7
1980	223,3

Font: PAYNO, 1985, pp 262.

A la taula que presentam a la pàgina següent (formada a partir de Dades Balears i l'evolució Econòmica) es pot observar com el visat d'obres i habitatges per part del COAB ha anat creixent i que la crisi del 73 només ha afectat conjunturalment a l'evolució d'aquest subsector:

Projectes visats pel Col·legi Oficial d'Arquitectes de les Balears¹

Any	Mallorca		Menorca		Eivissa Formentera		Total Balears	
	Nombre	Índex	Nombre	Índex	Nombre	Índex	Nombre	Índex
Obres visades								
1968							3.577	
1969							4.373	
1970							5.232	
1971							5.026	
1972							6.433	
1973							6.743	
1974							4.994	
1975							3.717	
1976	2.975	100,0	731	100,0	258	100,0	3.964	100,0
1977	3.063	102,9	729	99,7	238	92,2	4.030	101,6
1978	3.099	104,1	724	99,0	312	120,9	4.135	104,3
1979	3.186	107,1	753	103,0	314	121,7	4.253	107,2
1980	2.946	99,0	646	88,0	333	129,1	3.925	99,0
1981	2.514	84,5	700	95,7	509	197,3	3.723	93,9
1982	2.767	93,0	553	75,6	586	227,1	3.906	98,5
1983	2.518	84,6	515	70,4	649	251,5	3.682	92,8
1984	2.330	78,3	547	74,8	692	268,2	3.569	90,0
1985	2.586	86,9	631	86,3	826	320,2	4.043	101,9
Habitatges visats								
1968							8.065	
1969							9.603	
1970							10.056	
1971							11.728	
1972							30.734	
1973							33.966	
1974							14.533	
1975							7.080	
1976	7.664	100,0	1.443	100,0	446	100,0	9.523	100,0
1977	7.127	92,9	1.169	82,7	659	148,0	8.955	94,0
1978	7.848	102,3	1.257	88,9	1.133	254,0	10.238	107,5
1979	11.632	151,7	1.507	106,6	2.310	517,9	15.449	162,2
1980	8.386	122,5	1.438	101,8	2.118	474,9	12.942	135,9
1981	8.988	117,3	1.458	103,2	2.199	493,0	12.645	132,7
1982	11.161	145,6	1.887	133,5	2.961	663,9	16.009	168,1
1983	11.713	152,8	1.441	102,0	2.316	519,3	15.470	162,4
1984	10.786	140,7	2.074	146,8	3.351	751,3	16.211	170,2
1985	10.995	143,5	2.890	204,5	3.737	837,9	17.622	185,0

1. Exclosos expedients d'informes, valoracions, urbanisme, peritacions i similars.
Font: COAB.

Cal destacar l'extraordinari augment experimentat per la construcció d'habitatges a les Pitiüses i el boom experimentat per Menorca a l'any 1985 que ens fa suposar un ràpid desenvolupament en aquesta illa d'una activitat turístico-urbanística que fins aleshores havia estat per davall de la resta de l'arxipèlag.

Per a valorar la distribució geogràfica de l'activitat urbanística és interessant observar l'espectativa de realització d'obres de cada municipi a partir dels honoraris dels projectes, la qual cosa permet estudiar la participació de cada terme municipal sobre el total de l'illa respectiva i la participació de cada illa sobre el total insular.

A tal efecte es pot veure la taula que presentam a la pàgina següent extreta de l'Evolució Econòmica.

Expectatives de realització d'obres

Municipis	1981	1982	1983	1984	1985	Variació 85/84
Mallorca						
Alcúdia	5,22	4,91	4,33	5,16	5,18	0,4
Andratx	3,38	3,60	5,13	4,32	3,37	-22,0
Artà	1,40	1,00	1,11	1,24	2,57	107,3
Bunyola	0,46	0,52	0,44	1,14	0,80	-29,8
Calvià	14,76	18,74	17,14	24,72	24,21	-2,1
Campos	0,99	1,11	0,90	0,92	0,78	-15,2
Capdepera	1,80	3,04	3,45	2,71	2,79	2,9
Esporles	0,19	0,64	0,62	0,63	0,78	23,8
Felanitx	2,64	2,45	2,80	3,16	1,32	-58,2
Inca	2,66	2,23	1,47	1,93	0,55	-71,5
Sa Pobla	1,12	1,16	0,54	0,84	0,82	-2,4
Llucmajor	3,32	3,67	3,52	2,48	3,19	28,6
Manacor	3,56	4,68	3,11	2,54	3,19	25,6
Marratxí	3,70	2,49	3,66	3,99	3,53	-11,5
Muro	4,18	2,19	2,93	1,71	1,74	1,7
Palma	32,63	27,51	26,07	15,99	24,05	50,4
Pollensa	4,35	4,03	2,95	3,03	3,34	10,2
Sant Llorenç	0,69	1,56	4,08	6,49	4,99	-23,1
Santa Margalida	2,11	2,74	2,43	2,26	1,77	-21,7
Son Servera	1,76	2,66	3,72	3,09	1,85	-40,1
Ses Salines	0,75	0,90	0,64	1,45	1,55	6,9
Santanyi	2,40	3,19	4,15	4,70	3,03	-35,5
Sóller	1,01	0,57	0,78	1,33	1,03	-22,6
Reste illa	4,92	4,41	4,05	4,17	3,57	-14,4
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Menorca						
Alaior	19,12	14,05	12,94	11,76	8,07	-31,4
Ciutadella	20,62	28,49	26,29	28,31	40,60	43,4
Ferreries	5,65	4,98	5,72	2,40	7,04	193,3
Maó	21,62	28,12	22,94	22,03	15,32	-30,5
Es Mercadal	13,15	12,29	14,67	9,93	15,22	53,3
Sant Lluís	13,18	6,60	13,17	16,44	7,75	-52,8
Es Castell	6,66	5,47	4,28	9,13	6,00	-34,3
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	
Eivissa-Formentera						
Eivissa	21,84	18,46	12,98	12,53	13,41	7,0
Sant Antoni	9,99	19,60	13,31	8,88	9,76	9,9
Santa Eulàlia	38,00	24,66	28,27	24,94	23,08	-7,5
Sant Josep	15,39	24,18	35,87	40,88	42,21	3,3
Sant Joan Baptista	2,23	2,86	3,13	4,14	5,82	40,6
Formentera	12,55	10,24	6,44	8,64	5,72	-33,8
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

En aquesta taula podem observar la diferent importàcia en l'activitat constructora dels municipis balears respecte dels totals de cada illa. Així veim com a Mallorca les expectatives de realització d'obres són gaire bé monopolitzades en un 50% pel termes més turístics de l'illa: Palma i Calvià, amb una tendència a la baixa del primer (saturació?) i a l'alça del segon; a un segon nivell, però ja molt lluny dels anteriors es situen Alcúdia (5,18%) i Sant Llorenç (4,99%), l'augment d'aquest darrer als darrers anys es pot considerar espectacular; entorn al 3% ens trobam amb 6 municipis, 5 d'ells eminentment turístics (Andratx, Lluçmajor, Manacor, Pollença i Santanyí) i un que deu la seva importàcia a la proximitat a la capital mallorquina: Marratxí; la resta de municipis que estan per damunt del 0,5%, bé són turístics, bé són nuclis d'important dimensionat (Inca, la Pobla), o bé són nuclis dormitoris de Palma (Bunyola, Esporles).

Quant a l'illa de Menorca cal destacar en primer lloc el bot espectacular que ha duit a terme Ciutadella (49,60% de les expectatives d'obres de l'illa i el fet que dos municipis com Maó i el Mercadal es moguin entorn del 15%, assolint el darrer un percentatge de participació que el situen en el tercer lloc en el ranking de participació menorquina.

De les Pitiüses cal destacar com Sant Josep (42,21%) i Santa Eulàlia (23,08%) monopolitzen entorn del 65% de l'activitat, el primer a l'alça i el segon a la baixa, mentre que Eivissa, pensam que per problemes de saturació del seu petit terme, esdevé en tercera posició des que al 1982 fou superada per Sant Josep.

La taula següent ens mostra els percentatges de les diferents illes sobre el total balear:

Expectatives de realització d'obres

Balears	1981	1982	1983	1984	1985	Variació 85/84
Mallorca	76,78	77,51	73,28	68,59	66,00	-3,8
Menorca	12,23	10,98	11,51	12,02	14,10	17,3
Eivissa-Formentera	10,99	11,51	15,21	19,39	19,90	2,6
TOTAL	100,00	100,00	100,00	100,00	100,00	

Font: COAB

Mallorca, pel seu propi pes manté de sempre la primera posició, però va minvant en el seu percentatge per la pressió creixent de les illes menors, les Pitiüses que ja s'apropen al 20% i Menorca que sobretot al 1985 ha pegat un bot quantitatiu considerable.

De l'evolució de les dades fins aquí presentades se'n poden extreure algunes consideracions:

1ª La construcció ha estat el subsector que ha materialitzat el canvi de model territorial a que ens referim.

2ª Lluny de tractar-se d'un fet conjuntural, es tracta d'un canvi estructural, com ho demostra el fet que la crisi econòmica del 73 només ha afectat "conjunturalment" a l'estructural creixuda de la construcció.

3ª No sembla haver-hi indicis de canvi de tendència, es regueix construïnt a bon ritme, el que encara consolida més aquesta nova situació.

Aquest creixement, però, s'ha duit a terme d'una forma totalment desordenada. L'urbanisme salvatge ha estat la pràctica comuna a l'hora de la recolonització d'àmplies zones de Mallorca, sobretot costaneres. El terme balearització és el que defineix tota aquesta problemàtica com a sinònim de creixement desordenat, manca de planificació i abús excessiu de la natura amb la seva conseqüent destrucció.

Aquest creixement que reflecteixen les xifres s'ha assolit sense cap tipus de planificació urbanística i quan aquesta s'ha donat ha estat una planificació legalitzadora de les operacions que ja s'havien duit a terme. Quan la Llei del Sòl del 75 obliga als ajuntament a elaborar els seus planejaments que abarquin tot el terme municipal, són redactats, aquests, amb una característica comuna, el sobredimensionat.

A partir de la pràctica secular d'inpediments legals mínims a l'acció sobre el territori, es feia difícil als ajuntaments de l'època "frenar" les expectatives urbanístiques amb uns planejaments determinats, així els planejaments que han anat sorgint a Mallorca han promogut moltíssim més sòl i sostre edificable del que es feia necessari per al nivell de desenvolupament urbanístic que es donava aleshores als diferents termes municipals.

Les estimacions de població potencial, no sempre fetes de forma correcta, escarrufen a qualsevol persona amb un mínim de sentit de la racionalitat sobre temes territorials.

Si abans del planejament, els límits imposats a la construcció eren els físics i els de la capacitat inversora, després d'haver-se redactat els respectius PG, NNSS o DSU, aquells no es veuran pràcticament disminuïts, ja que tot el que es planifica és prou com per què no hi hagi cap sentiment d'acós de l'administració als promotors. Malgrat tot hi ha moltíssims d'exemples de planejaments racionals que fet i fet, però, fan poc pes dins del total insular.

Dues contradiccions bàsiques s'han donat per culpa del sobredimensionat: la destrucció del paisatge i la manca d'aigua.

A) la destrucció del paisatge de les zones afectades per la "reconversió" ha fet que el "valor" urbanístic dels terrenys afectats es ves minvar degut a la pèrdua del que precisament ofertaven: tranquil·litat i harmonia amb la natura.

B) la manca d'aigua per abastir les poblacions potencials dels planejaments, ha frenat en moltes d'ocasions la urbanització i/o ha posat en evidència la irracionalitat del planejament amb les possibilitats reals del territori. Recordem aquí que el Pla Provincial de les Balears (PPB) exigeix 100 litres d'aigua per habitant i dia a les noves urbanitzacions, que ni d'aprop són assolibles a la majoria d'indrets mallorquins urbanitzats recentment.

Resumint sobre la qüestió del problema territorial malloquí, ens trobam amb una illa en que:

1ª la capital Palma conserva el seu caràcter macrocefàlic dins del total insular.

2ª el litoral, base de l'economia turística, resta de cada vegada més urbanitzat, amb la contradicció que això suposa per al futur d'aquesta economia.

3ª el Pla, al centre de l'illa, és actualment com una relíquia d'un temps passat i que al no tenir atractius turístics esdevé al marge del desenvolupament general de l'illa.